

**Bureauonderzoek locatie Papekop, gemeente Oudewater**

**M. van der Heiden**

**onder redactie van E. Jacobs**

**Jacobs & Burnier**  
**archeologisch projectbureau**  
**STAR 16**  
**2004**

# **Bureauonderzoek locatie Papekop, gemeente Oudewater**

**M. van der Heiden**

**onder redactie van E. Jacobs**

## **Colofon**

**Opdrachtgever: Holland Railconsult**

**Datum: januari 2004**

**Auteur: M. van der Heiden**

**Redactie: E. Jacobs**

**Bestandsnaam: 03026.rapport.bureauonderzoek.def.wpd**

**Projectcode Jacobs & Burnier: 03026**

**Projectleider: E. Jacobs**

**ISBN-nummer: 90-77191-12-7**

**Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau**

**Veemarkt 186**

**1019 DG Amsterdam**

**Tel.: 020 - 4637300**

**Fax: 020 - 4637277**

**e-mail: jenbbureau@zonnet.nl**

## INHOUDSOPGAVE

|   |           |
|---|-----------|
| <b>Voorwoord</b> .....                              | <b>1</b>  |
| <b>Dankwoord</b> .....                              | <b>2</b>  |
| <b>Administratieve gegevens</b> .....               | <b>3</b>  |
| <b>1. Inleiding</b> .....                           | <b>4</b>  |
| <b>2. Afbakening onderzoeksgebied</b> .....         | <b>5</b>  |
| <b>3. Huidige situatie onderzoeksgebied</b> .....   | <b>6</b>  |
| <b>4. Historisch gebruik onderzoeksgebied</b> ..... | <b>8</b>  |
| <b>5. Bekende archeologische waarden</b> .....      | <b>12</b> |
| <b>6. Verwachte archeologische waarden</b> .....    | <b>13</b> |
| <b>7. Conclusie</b> .....                           | <b>14</b> |
| <b>8. Advies</b> .....                              | <b>15</b> |
| <b>Literatuur</b> .....                             | <b>17</b> |
| <b>Bijlagen</b> .....                               | <b>18</b> |
| <b>Afbeeldingen</b> .....                           | <b>18</b> |
| <b>Bestanden</b> .....                              | <b>18</b> |

| <b>Archeologische perioden</b> |               | <b>Jaren</b>      |
|--------------------------------|---------------|-------------------|
| <b>Nieuwe Tijd</b>             |               | <b>1500</b>       |
| <b>Middeleeuwen</b>            | <b>Laat</b>   | <b>1050</b>       |
|                                | <b>Vroeg</b>  | <b>450</b>        |
| <b>Romeinse Tijd</b>           | <b>Laat</b>   | <b>270</b>        |
|                                | <b>Midden</b> | <b>70 n. Chr.</b> |
|                                | <b>Vroeg</b>  | <b>12 v. Chr.</b> |
| <b>IJzertijd</b>               | <b>Laat</b>   | <b>250</b>        |
|                                | <b>Midden</b> | <b>500</b>        |
|                                | <b>Vroeg</b>  | <b>800</b>        |
| <b>Bronstijd</b>               | <b>Laat</b>   | <b>1100</b>       |
|                                | <b>Midden</b> | <b>1800</b>       |
|                                | <b>Vroeg</b>  | <b>2000</b>       |
| <b>Nieuwe Steentijd</b>        | <b>Laat</b>   | <b>2850</b>       |
|                                | <b>Midden</b> | <b>4200</b>       |
|                                | <b>Vroeg</b>  | <b>4900</b>       |
| <b>Midden Steentijd</b>        | <b>Laat</b>   | <b>6450</b>       |
|                                | <b>Midden</b> | <b>7100</b>       |
|                                | <b>Vroeg</b>  | <b>8800</b>       |
| <b>Oude Steentijd</b>          | <b>Laat</b>   | <b>35.000</b>     |
|                                | <b>Midden</b> | <b>250.000</b>    |
|                                | <b>Vroeg</b>  |                   |

**Archeologische perioden en aanvang tijdvakken in jaren**

## **Voorwoord**

In opdracht van Holland Railconsult is door Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau een bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van de aanleg van een nieuwe spoorwegonderdoorgang te Papekop, gemeente Oudewater. In het voorliggende rapport worden de resultaten van dit onderzoek beschreven. Op basis van de uitkomsten wordt tevens een advies geformuleerd voor mogelijk vervolgonderzoek.

## **Dankwoord**

Bij het verzamelen van de in het voorliggende rapport gepresenteerde gegevens is door diverse mensen en instanties hulp geboden. Onze dank gaat daarbij met name uit naar mevr. T. M. van der Sman, Holland Railconsult die de benodigde technische informatie aangaande het nieuwbouwproject te Papekop heeft aangeleverd en dhr. C. Thanos, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek voor het verschaffen van informatie over de in ARCHIS geregistreerde archeologische monumenten en vindplaatsen.

## **Administratieve gegevens**

- Opdrachtgever:** Holland Railconsult  
Postbus 2855  
3500 GW Utrecht
- Contactpersoon: mevr. T.M. van der Sman  
Tel: 030 - 265 4246  
Fax: 030 - 265 4361  
email: tvandersman@hr.nl
- Uitvoerder:** Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau  
Veemarkt 186  
1019 DG Amsterdam
- Contactpersoon: E. Jacobs  
Tel: 020 - 463 7300  
Fax: 020 - 463 7277  
email: jenbbureau@zonnet.nl
- Bevoegd gezag:** Provincie Utrecht  
Dienst Ruimte en Groen  
Pythagoraslaan 101  
Postbus 80300  
3508 TH Utrecht
- Contactpersoon: R.S. Kok  
Tel: 030 - 258 2692  
Fax: 030 - 258 2602  
email: ruurd.kok@provincie-utrecht.nl
- Beheer en plaats documentatie:** Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau  
Veemarkt 186  
1019 DG Amsterdam
- Locatie:** Gemeente: Oudewater  
Plaats: Papekop  
Toponiem: Papekop  
coördinaten: 118.240 / 451.004
- Kaart 1:50.000 :** 31W

## **1. Inleiding**

Naar aanleiding van de voorgenomen aanleg van een spoorwegonderdoorgang te Papekop, gemeente Oudewater is door Holland Railconsult aan Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau de opdracht verstrekt tot het verrichten van een bureaustudie. Doelstelling daarvan is het beantwoorden van de vraag of binnen het plangebied sprake is van het eventueel aanwezig zijn van archeologische waarden en zo ja, op welke wijze daarmee bij de ontwikkeling rekening gehouden dient te worden.

Tijdens het onderzoek is ten behoeve van het verwerven van inzicht in de bekende archeologische waarden binnen het plangebied en de omringende regio het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS) geraadpleegd. Om inzicht te krijgen in de te verwachten archeologische waarden is het historische gebruik van het plangebied bestudeerd aan de hand van de landschapsgeschiedenis, historisch kaartmateriaal en schriftelijke bronnen. Aan de hand van de daarbij verkregen informatie en in combinatie met de Indicatie Kaart Archeologische Waarden (IKAW) is een verwachting met betrekking tot eventueel aanwezige archeologische waarden binnen het plangebied opgesteld.

De informatie aangaande de voorgenomen ontwikkeling van het onderzoeksgebied is gebaseerd op door Holland Railconsult aangeleverde tekeningen (zie bijlage: afbeeldingen). Deze tekeningen diende tevens als basis voor de in het rapport opgenomen afbeeldingen 2 en 3.

De resultaten van het onderzoek zijn verwoord in de navolgende hoofdstukken. Daarnaast is op basis van de resultaten een advies geformuleerd met betrekking tot de mogelijk te nemen vervolgstappen in het kader van het beheer en behoud van eventueel aanwezige archeologische waarden.



## **2. Afbakening onderzoeksgebied**

Het plangebied waarbinnen de geplande werkzaamheden plaats zullen vinden omvat een deel van het bewoningslint van Papekop, gemeente Oudewater (afb. 1). De daar binnen uit te voeren werkzaamheden betreffen de aanleg van een onderdoorgang onder de spoorlijn die van Gouda naar Woerden loopt. De onderdoorgang is ter hoogte van Papekop, in de Papekopsse polder gepland.

Om de onderdoorgang te realiseren zal een nieuw wegtracé worden aangelegd. Het nieuwe wegtracé buigt ongeveer 115 meter ten noorden van de huidige spoorwegovergang van de Papekopperdijk naar het westen af waarna zij op ongeveer 60 meter ten westen van de huidige spoorovergang onder het spoor door geleid wordt. Vanaf dit punt buigt de weg weer terug naar de Papekopperstraatweg, alwaar ter hoogte van de Diemerbroek een rotonde gepland is. Daarnaast zal ten noorden van het spoor aansluitend op een reeds bestaande weg een parallelweg gerealiseerd worden. Tevens wordt aan de zuidzijde van het spoor een weg aangelegd die vanaf het nieuwe wegtracé naar een bij het spoor gelegen onderstation zal voeren (afb. 2).

Het binnen de hier besproken bureaustudie bestudeerde gebied beslaat ruwweg het traject van het nieuw aan te leggen wegtracé alsook die terreindelen langs het traject waar overige bodemverstorende activiteiten gepland zijn, zoals het dempen alsook aanleggen van watergangen en het planten van bomen (zie paragraaf 3.2).

De reden van de bovengenoemde afbakening van het onderzoeksgebied is gebaseerd op de voorgenomen bodemverstoring die de geplande werkzaamheden met zich mee zullen brengen.

### **3. Huidige en geplande situatie onderzoeksgebied**

In de navolgende paragrafen worden aan de hand van de verschillende aanwezige landschappelijke en infra-structurele elementen de huidige en geplande situatie binnen het onderzoeksgebied besproken (afb. 2 en 3).

#### **3.1 Huidige situatie onderzoeksgebied**

##### *De wegen*

De Papekopperdijk betreft een van oorsprong middeleeuwse dijk die mogelijk al vanaf de ontginningsperiode in de 13de eeuw als weg gebruikt werd. Het overgrote deel van de bewoning van Papekop bevindt zich langs de dijk die een verbindingsweg vormt met Oudewater.

Ten zuiden van de spoorbaan gaat de Papekopperdijk over in de Papekopperstraatweg. Deze weg, die voorheen eveneens als Papekopperdijk werd aangeduid, heeft in het onderzoeksgebied twee afsplitsingen. De eerste, Diemerbroek, loopt oostwaarts de Diemerbroekpolder in. Vanuit deze weg heeft de ontginning van de polder Diemerbroek plaatsgevonden. De tweede weg, de J.J. van Vierbergenweg, loopt parallel aan de Papekopperstraatweg richting het zuiden. Wanneer de naamgeving van het zuidelijke deel van de Papekopperdijk is veranderd in de Papekopperstraatweg en wanneer de J.J. van Vierbergenweg is aangelegd, is niet bekend. Op een kaart uit 1919 staan geen van beide aangegeven. Mogelijk moet het ontstaan ervan ergens in de 20ste eeuw worden plaatst.

##### *De spoorweg*

Het spoorwegtracé van Gouda naar Woerden, dat in 1855 door de toenmalige Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij is aangelegd, doorsnijdt de polders Papekop en Diemerbroek waarbij de Papekopperdijk gekruist wordt. Ten oosten van de Papekopperdijk loopt het spoor vrijwel parallel aan de Diemerbroek.

##### *De polder*

Binnen het aan de westzijde van de Papekopperdijk gelegen deel van de van de polder dat doorsneden wordt door het nieuwe wegtracé kunnen (gedeelten van) in totaal zes afzonderlijke percelen onderscheiden worden (afb. 2). De begrenzing van de percelen is daarbij gebaseerd op de haaks op de Papekopperdijk georiënteerd watergangen waarvan de ligging mogelijk terug gaat tot op de oorspronkelijke middeleeuwse perceelsindeling (zie hoofdstuk 4).

Op het meest zuidelijke perceel na zijn alle percelen bebouwd. De bebouwing bestaat onder andere uit woonhuizen, schuren en bedrijven. Hoewel het meest zuidelijke perceel (afb. 2, perceel 6) momenteel onbebouwd is, moet wel opgemerkt worden dat dit in het verleden gedurende enige tijd in gebruik is geweest als stortplaats van allerlei materiaal.

#### **3.2 Geplande werkzaamheden in het onderzoeksgebied**

##### *Wegen en verhardingen*

Vanaf de Papekopperdijk zal het nieuwe wegtracé afbuigen naar het westen alwaar ongeveer 60 meter ten westen van de huidige spoorwegovergang een onderdoorgang gegraven zal

worden. Een deel van een smalle zijstraat van de Papekopperdijk zal daarbij vernieuwd worden. Ten zuiden van het spoor buigt het nieuwe tracé terug naar het oosten en sluit zij met een rotonde aan op de Papekopperstraatweg, de J.J. van Vierbergenweg en de Diemerbroek (afb. 3).

De vanaf de Papekopperdijk aan te leggen weg komt richting de spooronderdoorgang steeds dieper te liggen. Net ten westen van de Papekopperdijk wordt tot circa 2 m onder maaiveld, circa 3,60 m - NAP, een funderingsplaat gestort. De aansluitende bouwkuip voor de onderdoorgang bereikt onder de spoorlijn een maximale ontgravingsdiepte van 10 m - NAP. Aan de zuidzijde van het spoor wordt aansluitend aan de bouwkuip op een diepte van circa 1,60 m onder maaiveld, 3,28 m - NAP, eveneens een funderingsplaat geplaatst.

Voor het resterende nieuwe wegtracé zal alleen een laag van circa 0,50 m bekledingsgrond verwijderd worden waarna nieuw zand opgebracht wordt waarop vervolgens de nieuwe weg aangelegd zal worden.

Vanaf de Papekopperdijk loopt parallel aan de westzijde van het spoor een parallelweg in westelijke richting. Het noordelijk deel hiervan zal verplaatst worden en parallel aan de westzijde van het nieuwe wegtracé ten behoeve van de onderdoorgang onder het spoor komen te lopen (afb. 3).

Aan de oostzijde van het spoor loopt op dit moment vanaf de Papekopperstraatweg een toegangsweg naar een ten zuiden daarvan gelegen onderstation. In de nieuwe situatie zal de weg van de weg vanaf het onderstation aansluiten op de zuidzijde van het nieuwe wegtracé ten behoeve van de onderdoorgang onder het spoor (afb. 3).

De oprit van Papekopperdijk 3 (afb. 2, perceel 1) zal tenslotte eveneens vernieuwd worden.

#### *Watergangen*

Binnen het onderzoeksgebied bevinden zich enkele watergangen die geheel of deels gedempt zullen worden. Hiervoor worden zij eerst uitgebaggerd, waarna zij met nieuw aan te leveren grond gedempt worden. Bij de deels te dempen watergangen rondom de nieuw geplande rotonde worden nieuwe beschoeiingen geplaatst. De nieuwe beschoeiingen bestaan uit stalen damwanden die tot circa 8 m onder maaiveld worden ingeslagen.

Tevens zijn langs het nieuwe wegtracé enkele nieuwe watergangen gepland. De aanlegdiepte daarvan bedraagt ongeveer 1 tot 1,5 m onder maaiveld, circa 2,7 tot 3,2 m - NAP.

De duiker die zich aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied onder de Papekopperstraatweg bevindt wordt gehandhaafd in het ontwerp.

#### *Overige*

Binnen het plangebied is milieukundig onderzoek uitgevoerd. Naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek wordt momenteel op het meest zuidelijke perceel aanvullend milieukundig onderzoek uitgevoerd omdat is gebleken dat deze locatie in het verleden als stortplaats in gebruik is geweest. Het doel van het onderzoek is vast te stellen of het terrein gesaneerd moet worden. Of en zo ja op welke wijze dit leidt tot wijzigingen van de voorgenomen werkzaamheden, o.a. aard en diepte van de voorgenomen bodemverstorende werkzaamheden op de desbetreffende locatie is op dit moment nog niet duidelijk.

Langs een groot gedeelte van de nieuwe weg worden aan weerszijden bomen geplant. De werkzaamheden die bestaan daarbij uit het graven van gaten met een diameter van 1 m en een diepte van circa 1 m.

## 4. Historisch gebruik onderzoeksgebied

Papekop betreft een klein plaatsje binnen de provincie Utrecht. Al in de 19de eeuw wordt vermeld dat Papekop ‘sinds onheuglijke jaren met Diemerbroek is verenigd’. Het wordt beschreven als een kleine gemeente waar de circa 280 inwoners met landbouw en veeteelt in hun onderhoud voorzien (van der AA 1847). Historisch gezien ligt het dorp in het grensgebied tussen Holland en Utrecht waar in het verleden nog wel eens getwist werd tussen de Graaf van Holland en de Bisschop van Utrecht over het grondeigendom. Oorspronkelijk lag Papekop op grond in bezit van de Bisschop van Utrecht, maar deze verkocht in 1280 ‘Oudewater en zyn onderhoorig Land [...] voor zekere somme Gelds’ aan de Graaf van Holland (Kinschot 1747, 5). Latere bisschoppen hebben nog pogingen gedaan het gebied weer in te lijven, maar pas aan het einde van de 20ste eeuw kwam Papekop door een gemeentelijke herinrichting na bijna 700 jaar weer binnen de grenzen van Utrecht te liggen.

In de navolgende paragrafen wordt de bewoningsgeschiedenis van Papekop nader toegelicht. Daarbij komt eerst algemene informatie over het landschap aan bod, waarna vervolgens meer specifiek naar de onderzoekslocatie wordt gekeken met behulp van historische kaarten, schriftelijke bronnen en de geomorfologische- en bodemkaart.

### 4.1 Landschapsgeschiedenis

#### *Geologie*

Een groot deel van het Nederlandse landschap is ontstaan in het Holoceen, een periode die ongeveer 10.000 jaar geleden, na de laatste ijstijd, begonnen is. Gedurende die periode ontstond langs de kust een landschap van duinen met daarachter uitgestrekte veenkussens. Deze veenkussens behoren tot het zogenaamde Hollandveen en de vorming ervan vond plaats vanaf het vierde millennium voor Christus tot in de Middeleeuwen (Zagwijn 1991). De hier besproken onderzoekslocatie wordt gerekend tot één van die veenkussens, het zogenaamde Hollands-Utrechtse veengebied.

#### *Veenontginningen*

Het veenlandschap werd in de IJzertijd en de Romeinse tijd zowel permanent als seizoenmatigs bewoond. De bewoning en betreding van het veengebied vond plaats vanaf de duinen of oude pleistocene zandkernen die nog boven het veen uitstaken, o.a. Texel, Wieringen, het Gooi. In deze periode vonden er nog geen collectieve ontginningen plaats. Wel werden er al ontwateringssloten gegraven om greep te krijgen op het gebied. De eerste grootschalige veenontginningen vonden pas in de Vroege Middeleeuwen in Noord-Holland plaats.

Het land werd ontgonnen door afwateringssloten te graven die aansloten op een natuurlijke waterloop. Tevens functioneerde de sloten als perceelsgrens. Door de afwatering van de veengrond, daalde de bodem echter waardoor het land drassig werd en ongeschikt voor akkerbouw. De verderop gelegen onontgonnen en nog hoger liggende gronden werden dan door verlenging van de sloten ontwaterd en als akkerland in gebruik genomen. De oorspronkelijke en nu lager gelegen gronden werden als weide en hooiland gebruikt. Resultaat van deze werkwijze was dat lange smalle percelen ontstonden. Als de kavels te lang werden en de boerderij te ver van de akkergronden af kwam te staan werd deze verplaatst. Uiteindelijk hield dit proces op wanneer percelen van naburige kolonisten werd bereikt. Zo ontstond

uiteindelijk een lintbebouwing van boerderijen, haaks op de lengte van de kavels (Bloemers & van Dorp 1991, 374).

De vroegste ontginningen vonden zonder vooropgezet plan en ook meestal zonder officiële toestemming van de betreffende landsheer plaats. Hier kwam vanaf halverwege de 10de eeuw verandering in toen zowel de Graaf van Holland als de Bisschop van Utrecht de waarde in gingen zien van het nog onontgonnen veen. De uitgaven van nieuwe grond aan kolonisten werd vanaf nu vastgelegd in zogenaamde cope-contracten. Dit betroffen contracten waarin de exacte perceelsgrenzen en de financiële regelingen tussen de kolonisten en de landsheer waren vastgelegd. De grootte van de percelen werd volgens een standaardmaatvoering bepaald en is ook tegenwoordig nog herkenbaar in het landschap (Hendrikx 1998).

## 4.2 De onderzoekslocatie

### *Veenontginningen*

De onderzoekslocatie bevindt zich aan de rand van het Hollands-Utrechtse veengebied, dat zich uitstrekt over grote gedeeltes van de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht. De naam Papekop komt van Papecoop wat duidt op een cope-ontginning. Via nog bestaande cope-contracten of uitvloeisels daarvan alsmede de verschillende perceelsvormen en richtingen kan het moment van uitgave en ontginning van kavels enigszins achterhaald worden (afb. 4). Gesteld kan worden dat de meeste polders in de nabije omgeving in de Middeleeuwen zijn uitgegeven via cope-contracten. Uitzondering hierop vormen de polders Bekeres en Barwoutswaarder die, gezien hun onregelmatige perceelsdiepten, nog in de 'vrije' periode ontgonnen moeten zijn. Noord-Linschoten en Hekendorp worden voor het eerst in 1139 vermeld, maar op grond van de in het cope-contract vastgestelde *tijns* vermoedt van der Linden dat deze, samen met de polder Waarder, in de 11de eeuw uitgegeven zijn (Van der Linden 1982). Papekop ontleent zijn slootrichting aan de eindgrenzen van Hekendorp en Waarder en is mogelijk rond 1200 ontgonnen. De perceelsrichtingen van het aangrenzende Diemberbroek zijn gerelateerd aan de dijk van Papekop en is dus later ontgonnen. De Lange Weide, de Ruige Weide en waarschijnlijk Weijpoort tenslotte worden genoemd in een bevestiging van de oorspronkelijke cope-voorwaarden en zijn in 1250 uitgegeven (Van der Linden 1982, 74-75).

### *Historische kaarten*

De oudst geraadpleegde kaart waar Papekop op aangegeven staat betreft een kaart van de provincie Utrecht van C.A. Hornhovius, uitgegeven door Clement de Jonghe in 1599. Hierop is op de locatie van de huidige Papekopperdijk vanaf de Lange Linschoter of Broekkade tot aan de Oostkade van Waarder een weg getekend die de naam Papecoop heeft. Aan de oostelijke zijde van de weg lijken enkele boerderijen te staan, maar de kaart is niet gedetailleerd genoeg om dit met zekerheid vast te stellen.

Op de 'nieuwe kaart van den Lande van Utrecht' door B. de Roy vervaardigd in 1696, wordt dezelfde weg de Papecoperdyck genoemd en zijn er op regelmatige afstand van elkaar boerderijen en bomen aan de westzijde getekend. De polder heeft de Papecooperkade als achtergrens en door de polder loopt de Achterwetering.

Op een kaart uit de 'Nieuwe geographische en historische atlas van de zeven vereengde Nederlandsche provintien' van omstreeks 1775 zijn watergangen ten westen van de Papecopperdyck en ten westen van de Papecooperkade ingetekend.

De Gemeente Atlas van Nederland toont de situatie in de tweede helft van de 19de eeuw (Kuijper 1865-1874). De inmiddels aangelegde spoorlijn Gouda - Woerden loopt dwars door de polder over de Papekopperdijk. Bij de spoorwegovergang op de Papekopperdijk bevindt zich een station. De op deze kaart aangegeven bebouwing in het onderzoeksgebied bestaat uit een pand ten westen van de Papekopperdijk ter hoogte van de Diemberbroek. Binnen het onderzoeksgebied zijn ten noorden van de spoorlijn zijn twee uit elkaar liggende panden ingetekend. Ten zuiden van de spoorlijn staat één vrijstaand pand. Ten zuiden van het onderzoeksgebied tenslotte zijn in totaal nog tien panden en twee bruggen te zien (afb. 5). Op kaartmateriaal uit 1919 (Wieberdink 1989) is de percelering van de polder ingetekend. De bewoning binnen het onderzoeksgebied lijkt vrijwel identiek aan de huidige bewoning (zie paragraaf 3.1). Alleen het meest zuidelijke perceel ten zuiden van het spoor lijkt hier bebouwd terwijl deze heden ten dage onbebouwd is.

### *Schriftelijke bronnen*

Uit een inventaris van de archieven van de polders Papekop en Diemberbroek blijkt dat gedurende de 20ste eeuw verschillende malen door het polderbestuur toestemming is verleend voor het leggen van kabels en leidingen (Streefland 1966). Al in de vroege jaren dertig werd toestemming verleend aan 'Drinkwaterleiding de Elf gemeenten' om in de wegen van de polder de hoofdleidingen en de huisaansluitingen van de waterleiding aan te leggen. In de jaren dertig, veertig en vijftig zijn telefoonkabels gelegd in de Papekopperdijk en de Diemberbroek. Ook het Provinciaal en Gemeentelijk Utrechts Stroomleveringsbedrijf (PEGUS) verkreeg halverwege de jaren vijftig toestemming tot het leggen van kabels. Rond diezelfde tijd vroeg de directeur van de Rijksdienst Gasvoorziening te Den Haag toestemming tot het leggen van een gastransportleiding. Aangenomen mag worden dat de meeste leidingen door de hoofdwegen als de Papekopperdijk, de Papekopperstraatweg en Diemberbroek lopen. In 1857 werd de begroting voor het verbreden van de Papekopperdijk alsmede het verlengen van zes bruggen aan het bestuur voorgelegd. Of en wanneer dit is uitgevoerd is niet bekend. In 1938 werd besloten de Papekopperdijk tot aan de Tureluursbrug te asfalteren (Streefland 1966).

Halverwege de 19de eeuw werd de spoorlijn van Gouda naar Woerden aangelegd door de Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij. Het spoor kwam dwars door de polder te liggen waarvoor een aantal bruggen aangelegd diende te worden. De maatschappij kwam in het kader hiervan met het polderbestuur overeen dat zij de bruggen over de Achterwetering, de Papekopperwetering en de Papekopperachterwetering zou aanleggen en onderhouden ten behoeve van de afwatering van de polder (Streefland 1966).

### *Geomorfologie, bodem en waterhuishouding*

De ligging van archeologische vindplaatsen is in hoge mate gerelateerd aan het landschap. Belangrijke fysische variabelen van een landschap zijn de geomorfologie, de bodem en hydrologie. Genoemde variabelen zijn voor het onderzoeksgebied bekeken aan de hand van de gegevens op de Bodemkaart en de Geomorfologische kaart.

Vastgesteld kon worden dat het maaiveld van de polder Papekop op circa 1,4 m - NAP ligt en geen helling vertoont. De bodem zelf bestaat uit zogenaamde koopveengronden van bosveen of eutroof broekveen. De koopveengronden zijn in het verleden ontgonnen en sommige zijn later afgedekt met klei of zand.

De polder valt binnen grondwatertrap II wat inhoudt dat het water zich tussen 20 en 80 cm onder het maaiveld bevindt.

### *Bodemverontreiniging*

In het onderzoeksgebied is milieukundig onderzoek verricht. Naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek is besloten om aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied (afb. 2, perceel 6) aanvullend milieukundig onderzoek uit te voeren omdat gebleken is dat deze locatie in het verleden als stortplaats in gebruik is geweest. Het onderzoek moet uitwijzen of sanering van de grond al dan niet gewenst is.



## **5. Bekende archeologische waarden**

### **5.1 Archeologisch monumenten**

Binnen het onderzoeksgebied staan in ARCHIS geen monumenten geregistreerd. In en rond de dorpen en steden in de regio zijn echter wel meerdere monumenten bekend die in het onderstaande kort worden besproken. De nummers tussen haakjes refereren daarbij naar de CMA-nummers, zoals gebruikt in ARCHIS.

De dorpen rond Papekop dateren voornamelijk uit de Middeleeuwen. In Oudewater zijn resten van een kerk gevonden die teruggaat tot in de 12de eeuw (38B-127 (12326)).

Ook in Linschoten zijn resten van een kerk bekend. Hoewel de bouwdatum ervan niet bekend is vermelden de historische bronnen wel dat de kerk in de vroege 15de eeuw door een brand verwoest werd (31G-029 (11938)).

In Montfoort zijn restanten van een kasteel aangetroffen welke volgens schriftelijke bronnen in de 12de eeuw gebouwd moet zijn. Onderzoek heeft echter geen sporen gevonden die van voor de 14de eeuw dateren (31G-004 (921)).

Woerden, ten noorden van Papekop, betrof in de Romeinse Tijd in het kader van de militaire verdediging langs de Oude Rijn de locatie van een castellum en bijbehorend kampdorp (31G-016 (2204)). Het castellum is nog tot in de 4de eeuw na Chr. in gebruik gebleven. Niet bekend is of de plek in de direct daarop volgende eeuwen bewoond werd. In de Middeleeuwen vervulde Woerden wel een centrumfunctie voor de regio.

Buiten de dorps- en stadskernen zijn in de regio verder een aantal versterkte huizen uit de Late Middeleeuwen bekend. Zo bevindt zich ten zuidwesten van Oudewater het versterkte ‘Huis te Vliet’ op de zuidelijke oeverwal van de Hollandse IJssel (38B-004 (6391)). Mogelijk heeft op deze locatie een 13de eeuwse ontginningsboerderij gestaan. In de gemeente Linschoten zijn twee versterkte huizen bekend. ‘Huis Linschoten’ dateert waarschijnlijk uit de 12de eeuw (31G-002 (922)) en ‘Huis te Nesse’ dateert uit de Late Middeleeuwen (31G-A15 (1967)). Ten westen van Montfoort ligt verder ‘Huis Heulestein’ uit de vroege 14de eeuw (31G-003 (923)). In en rond Woerden liggen meerdere versterkte huizen waarvan hier alleen ‘Wulverhorst’ uit de 13de eeuw genoemd wordt (31G-001 (1216)). Ten westen van Reeuwijk zijn verder resten aangetroffen van een laat middeleeuwse begraven hofstad (31D-003 (1951)).

### **5.2 Archeologische vindplaatsen**

Binnen het onderzoeksgebied zelf zijn geen archeologische vindplaatsen bekend. In een straal van één kilometer rond het plangebied is slechts één vindplaats in ARCHIS opgenomen. Het gaat daarbij om de resten van een laat middeleeuws pand die zijn aangetroffen bij de verbouwing van een oude schuur aan de Diemerbroek 68 in 1970. Tijdens de werkzaamheden werd op ongeveer 1,5 m onder maaiveld een plavuizen vloer aangetroffen. Op een dieper niveau bevonden zich over een lengte van minstens 10 m en een breedte van minstens 3 m funderingsresten die opgebouwd waren met grote bakstenen, zogenaamde kloostermoppen (17301).

## 6. Verwachte archeologische waarden

De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) geeft voor het gebied in en rondom Papekop een lage trefkans. Deze indicatie is met name gebaseerd op de geologische ondergrond die vooral uit koopveengronden bestaat en die pas in de Late Middeleeuwen in gebruik genomen zijn.

De in het voorafgaande gepresenteerde resultaten van het bureauonderzoek onderschrijven de door de IKAW toegekende waarde voor Papekop.

Zo is er geen sprake van aanwijzingen voor menselijke activiteiten binnen het onderzoeksgebied die van vóór de Late Middeleeuwen dateren. Pas vanaf 1200 na Chr. werd het Hollands-Utrechtse veengebied, waar binnen Papekop gelegen is, ontsloten door grootschalige ontginningen.

In de rond 1200 afgesloten cope-contracten zullen de precieze afmetingen van de uit te geven percelen zijn vastgesteld en aangenomen wordt dat de huidige percelering overeenkomt met de middeleeuwse indeling. Op basis van de geringe lengte van de percelen, circa 1250 m, lijkt het onwaarschijnlijk dat de eventuele locaties van bijbehorende bebouwing zich in de loop der tijd over de percelen hebben verplaatst. Gezien het feit dat volgens schriftelijke bronnen en historisch kaartmateriaal in ieder geval vanaf de 17de eeuw de bebouwing langs de Papekopperdijk en de Papekopperstraatweg gesitueerd was zou dan aangenomen kunnen worden dat dit ook de locatie van eventueel voorafgaande bebouwing betreft. Wáár precies en in welke periode langs de Papekopperdijk en de Papekopperstraatweg bewoning gestaan heeft kan evenwel niet achterhaald worden. Wel kan gesteld worden dat er alleen sprake is geweest van een verspreidde bewoning langs de dijk en niet van een aaneengesloten bewoningslint.

Op basis van het bovenstaande bestaat de kans dat bij de werkzaamheden in de polder Papekop resten van laat- en/of post- middeleeuwse bewoning aangetroffen worden. Aangezien evenwel alleen sprake lijkt te zijn geweest van verspreidde bewoning en er geen waarnemingen of meldingen van archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied bekend zijn wordt vooralsnog uitgegaan van een lage trefkans.

## 7. Conclusie

De landschapsgeschiedenis, zoals die beschreven is in hoofdstuk 4 laat zien dat de ondergrond in het plangebied tijdens het Holoceen is gevormd en pas in het kader van grootschalige ontginningen in de Late Middeleeuwen toegankelijk werd gemaakt. Ook de omringende dorpen hebben kernen die niet van voor de 12de eeuw dateren. Uitzondering hierop vormt Woerden waar in de Romeinse Tijd een castellum lag. Die bewoning hangt evenwel samen met de ligging van Woerden aan de Oude Rijn, de voormalige Romeinse rijksgrens, en staat los van de latere middeleeuwse bewoning.

Bij de rond 1200 afgesloten cope-contracten voor de polder Papekop zullen de precieze afmetingen van de uit te geven percelen bepaald zijn en aangenomen wordt dat de huidige percelering overeenkomt met de middeleeuwse. Gezien de geringe lengte van de percelen, circa 1250 m, is het niet waarschijnlijk dat de percelen in de loop van de tijd verlengd zijn en dat als gevolg daarvan de vestigingslocaties zich over de percelen verplaatst hebben. Historisch kaartmateriaal en schriftelijke bronnen geven ook aan dat de meeste bewoning in ieder geval vanaf de 17de eeuw langs de Papekopperdijk gesitueerd was. Het is aannemelijk dat de eventuele bebouwing van voor die tijd zich ook op deze locatie bevond. Het kaartmateriaal geeft tevens aan dat alleen sprake was van een verspreide bewoning langs de huidige Papekopperdijk en de Papekopperstraatweg.

Bovenstaande bewoningsgeschiedenis sluit aan op de bekende archeologische gegevens. In en rondom het plangebied zijn geen vondsten of locaties bekend die van voor de Late Middeleeuwen dateren. Het ontbreken van archeologische waarden zou er op kunnen duiden dat de locatie weliswaar in de Late Middeleeuwen ontgonnen is, maar dan alleen voornamelijk als akker en later weide in gebruik was en niet als woonlocatie.

Wáár in de loop van de tijd langs de dijk exact bebouwing gestaan heeft is evenwel niet bekend. Op de oudste kaarten met bewoningsindicaties staat geen percelering aangegeven zodat het moeilijk is locaties te relateren aan de huidige situatie. Uitzondering hierop vormt de kaart uit het begin van de 20ste eeuw waar wel een percelering op is aangegeven. Zichtbaar is dat de bebouwing in die periode op de percelen ten zuiden van de spoorbaan iets afwijkt van de huidige bebouwing. In 1919 lijken ze allen bebouwd terwijl de meest zuidelijke heden ten dage onbebouwd is. De percelen ten noorden van het spoor lijken allen hetzelfde bebouwingspatroon te hebben als tegenwoordig.

De bebouwing in de Papekopse polder heeft waarschijnlijk altijd langs de Papekopperdijk gestaan. Daarbij is nooit sprake geweest van een intensieve bebouwing, maar eerder van een verspreid patroon. Aan de hand van deze gegevens en het feit dat archeologische meldingen binnen het in dit rapport besproken onderzoeksgebied ontbreken mag geconcludeerd worden dat er slechts een zeer geringe kans bestaat op de aanwezigheid van archeologische waarden. Mochten zij aanwezig zijn dan zullen zij zeker niet van voor de Late Middeleeuwen dateren.

## 8. Advies

In het navolgende wordt, in het licht van de voorgenomen ontwikkeling van het onderzoeksgebied en op basis van de archeologische verwachting, een advies geformuleerd voor het omgaan met de eventueel in het gebied aanwezige waarden.

### *Papekopperdijk en Papekopperstraatweg*

De Papekopperdijk betreft, evenals het deel dat tegenwoordig als Papekopperstraatweg wordt aangeduid, een dijklichaam dat vermoedelijk uit de 13de eeuw dateert.

Bij de geplande werkzaamheden zal de bestrating en circa 0,5 m grond verwijderd worden. Tevens zullen bestaande watergangen naast de wegen tot 1 à 1,5 meter diep uitgebaggerd en daarna deels weer opgevuld worden. De watergangen nabij de geplande rotonde aan de Papekopperstraatweg die deels open blijven, zullen tot circa 8 m beneden maaiveld beschoeid worden met stalen damwanden.

Gesteld kan worden dat voorgenomen werkzaamheden de weg, en dus de dijk, niet of nauwelijks zullen aantasten. Ook de werkzaamheden aan de watergangen blijven vrijwel binnen de bestaande omvang ervan en een aantasting van het dijklichaam lijkt dan ook niet aan de orde mits de waterpartijen niet uitgebreid worden. Geadviseerd wordt bij deze werkzaamheden geen verder archeologisch onderzoek uit te voeren.

### *Diemberbroek*

Een klein deel van de Diemberbroek zal opnieuw bestraat worden. Hiervoor zal een laag van circa 0,5 m verwijderd worden.

De werkzaamheden zullen de oude weg nauwelijks aantasten. Het deel dat aangetast wordt is daarnaast zeer waarschijnlijk al door kabels en leidingen en recente weg-vernieuwingen verstoord. Geadviseerd wordt bij deze werkzaamheden geen verder archeologisch onderzoek uit te voeren.

### *De spoorlijn*

Voor de werkzaamheden onder het huidige spoor geldt dat hier geen rekening gehouden hoeft te worden met eventuele aanwezige archeologische waarden. Voor zover zij al aanwezig waren zullen zij bij de aanleg van de spoorlijn in de 19de eeuw reeds verstoord zijn.

### *De polder*

In de polder Papekop zullen grootschalige werkzaamheden uitgevoerd gaan worden, o.a. het aanleggen van de tunnelbak, aanleg van watergangen en aanleg van een parallelweg (zie par. 3.2). Op basis van de bewoningsgeschiedenis mag niet uitgesloten worden dat daarbij langs de Papekopperdijk en Papekopperstraatweg resten van voornamelijk post-middeleeuwse bewoning aangetroffen worden. Gezien het ontbreken van enige eerdere waarneming of melding van archeologische waarden lijkt de kans hierop evenwel niet groot.

Geadviseerd wordt evenwel om bij de uitvoering van de werkzaamheden in de polder een actieve archeologische begeleiding te laten plaatsvinden. Dit houdt in dat wanneer in het kader van de voorgenomen ontwikkeling ten westen van de Papekopperdijk en de Papekopperstraatweg grondwerkzaamheden uitgevoerd worden hierbij een archeologisch team aanwezig is. Dit team verricht tijdens de uitvoering van grondwerkzaamheden door derden en

binnen het daarvoor geldende tijdsbestek waarnemingen en registreert eventueel aanwezige archeologische waarden. De mogelijk aanwezige archeologische waarden zullen daarbij dan waarschijnlijk bestaan uit houten of stenen funderingsresten van gebouwen zoals bijvoorbeeld boerderijen evenals daarbij behorende sporen, zoals (afval)kuilen en (beer)putten. De mogelijke aanwezigheid van dergelijke sporen kan reeds bij het verwijderen van de bovengrond vastgesteld worden en begeleiding is dan ook alleen noodzakelijk als de bovenste meter grond op de genoemde locatie verwijderd wordt.

## Literatuur

AA, A.J. van der, 1847, *Aardrijkskundig woordenboek*, deel 9: P-R, Gorinchem.

Bloemers, J.H.F. & T. van Dorp (red.), 1991, *Pre- en protohistorie van de lage landen*.Houten.

Hendriks, J.A., 1998, *De ontginning van Nederland: het ontstaan van de agrarische cultuurlandschappen in Nederland*. Utrecht.

Kinschot, G.R., 1747, *Beschryving der stad Oudewater : waarin aangetoont word der zelve herkomst uit het Utrechtsche bisdom, overgang tot de Graaflykheid van Holland ... : als mede de handvesten, ... aan die stad ... verleend / byeen verzamelt ... door den thans in dienst zynde bailjuw, dykgraaf en schout der zelfde stad*. Delft.

Kuijper, J., 1865-1874, *Gemeente-atlas van Nederland: naar officieele bronnen bewerkt*. Leeuwarden.

Linden, H. van der, 1982, Het platteland in het Noord-Westen met nadruk op de occupatie circa 1000-1300. in: D.P. Blok et al. (red.), *Algemene geschiedenis der Nederlanden. Deel 2: Middeleeuwen : het sociaal-economische leven circa 1000-1500, het stedelijk leven circa 1000-1400, politieke ontwikkeling circa 1100-1400*. Haarlem.

Streefgoed, J.H., 1966, *Inventaris van het archief van de polder Papekop en Diemerbroek*, Den Haag.

Wieberdink, G.L., 1989, *Historische atlas Utrecht : chromotopografische kaart des rijks, 1:25.000*. Den Hlp.

Zagwijn, W.H., 1991, *Nederland in het Holoceen*.(Geologie van Nederland, deel 1), Den Haag.

## Bijlagen

### Afbeeldingen

Afb. 1: De onderzoekslocatie in Nederland en binnen Papekop (Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau).

Afb. 2: Onderzoeksgebied met geplande wegtracé (naar tekeningen van Holland Railconsult).

Afb. 3: Geplande werkzaamheden (naar tekeningen van Holland Railconsult).

Afb. 4: Polders in veengebied ten westen van Woerden (naar van der Linden 1982).

Afb. 5: Papekop omstreeks 1865-1874 (naar Kuyper 1865-1874).

### *Tekeningen aangeleverd door Holland Railconsult*

| Projectnr.  | Identificatienr. | Versie | Datum      | Titel                           | Tekenaar          |
|-------------|------------------|--------|------------|---------------------------------|-------------------|
| IF112432321 | MIL-DO1002-0001  | 1.0    | 24-09-2003 | Lengteprofiel                   | E. Makken         |
| IF112432330 | KWN-DO1002-0100  | 1.0    | 06-10-2003 | Wegontwerp                      | G.J. Broekroelofs |
| IF112243330 | KWN-DO1004-0100  | 1.0    | 03-10-2003 | Bovenaanzicht en langdoorsneden | M. Bagdadi        |
| IF112432330 | KWN-DO1005-0100  | 1.0    | 03-10-2003 | Dwarsdoorsneden en detail       | M. Bagdadi        |
| IF112432    | -                | 2.0    | 26-11-2003 | Overzichtstekening              | G. Lorkeers       |

### Bestanden

03026.rapport.bureauonderzoek.def.wpd

03026.afbeelding01.v1.wpd

03026.afbeelding02.v3.dwg

03026.afbeelding03.v2.dwg

03026.afbeelding04.v2.wpd

03026.afbeelding05.v1.wpd